

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston
Milliy Pedagogika
Universiteti

No6(4)
2026

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 310 sahifa,
12-iyun, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapijranovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyuu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (PhD)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers “Yangi O'zbekiston” and “Pravda Vostoka”, Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

Vakhobov Anvar Abdusattor oglu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

“Maktabgacha va maktab ta'limi” jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta'limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo'yicha
ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Maktab o'quvchilarining musiqiy tafakkurini rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari	10
<i>Abilov Muslim Normuxammadovich</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarini milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalashning pedagogik ahamiyati.....	14
<i>Bolqiyev Axmad</i>	
Jamiyat muhitida radikalizmning oldini olishga qaratilgan uzluksiz profilaktika tizimini yaratish	17
<i>Axmedova Iroda Shaxitbekovna</i>	
Inklyuziv ta'lim va gospital pedagogikani rivojlantirishda pedagogning tashkilotchilik madaniyati: nazariy va amaliy aspektlar	22
<i>Djabborov Ma'sud Bahriddinovich, Arolova Zarina Lochin qizi</i>	
Developing Sociolinguistic Competence in Intensive Teaching of Foreign Languages to Adults	28
<i>G. R. Tolibova</i>	
Языковая выразительность и художественный мир сказки "Муха-Цокотуха"	31
<i>Garifullina Alsu Robert qizi</i>	
Boshlang'ich sinflarda nasriy asarlarni o'qitish	35
<i>Ibodullayeva Madina Muzaffar qizi</i>	
Nutq kamchiligiga ega bo'lgan bolalarda nutq faoliyatining yuzaga kelish xususiyatlari	38
<i>Ibroximova Fotimaxon Qobiljon qizi</i>	
Rezervga bo'shatilgan harbiy xizmatchilarni fuqarolik hayotiga ijtimoiy-psixologik reintegratsiyasining nazariy-metodologik tahlili (CTP dasturi misolida).....	42
<i>Ikmatullayev G'ayrat Zokirovich</i>	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining o'quv motivatsiyasini innovatsion pedagogik texnologiyalar asosida rivojlantirish yo'llari	47
<i>Islamova Fotima Shamsiddinovna, Ismoilova Mohinur Faxriddin qizi</i>	
Raqamli ta'lim muhitida milliy o'quv dasturini amaliyotga joriy etishning asosiy tamoyillari	52
<i>Mamanazar Djumayev</i>	
Turli vazn toifalaridagi dzyudochilarning texnik-taktik tayyorgarligini takomillashtirish	61
<i>I. B. Matmuratova</i>	
Maktabgacha ta'limda xalqaro monitoring va baholash dasturlarining o'rni	65
<i>Mutalova Dilnoza Abdurashidovna</i>	
Raqamli texnologiyalar orqali o'quvchilarning intellektuallik koeffitsientini rivojlantirish va zamonaviy ko'nikmalarini shakllantirish	69
<i>Normamatova Sevinch Asror qizi</i>	
Ona tilidan o'quvchilarning pragmatik kompetensiyasining rivojlanganlik darajasini aniqlash mezonlari.....	73
<i>Oloqova O'g'iljon Mamanazarovna</i>	
Oliy ta'limda adaptiv raqamli ta'lim texnologiyalari asosida o'quv jarayoni samaradorligini oshirish modeli ...	77
<i>Quchqarova Dilnovoz Shaymaxammad qizi</i>	
Bo'lajak tarbiyachilarning kasbiy kompetensiyalarini autentik videomateriallar asosida rivojlantirish metodikasi	81
<i>Qurbonova Shalola Ilhomiddinovna</i>	
Jadid ma'rifatparvarlari pedagogik merosini tadqiq etishning zamonaviy ijtimoiy-pedagogik ahamiyati	84
<i>Raxmatova Dilbar Anvar qizi</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining funksional savodxonligini xalqaro baholash dasturlari asosida rivojlantirish	88
<i>Shavqiddin Burxonov</i>	
Development of Students' Artistic Taste and Aesthetic Education as a Pedagogical Problem.....	91
<i>Temirov Murodjon Anvarovich</i>	
O'smirlarda huquqiy madaniyatni shakllantirishda ma'naviy-ma'rifiy faoliyatning pedagogik imkoniyatlari...	95
<i>Umarov Qobiljon</i>	

Ta'lim va tarbiya tizimida falsafiy yondashuvning pedagogik asoslari	98
Umurov Sharif Rajabovich	
Boshlang'ich sinf ona tili darslarida so'z turkumlariga oid mashg'ulotlar ustida ishlash	102
Voxidova Muqaddas Rasuljon qizi	
Методические основы развития критического мышления обучающихся при изучении информационных технологий в условиях использования искусственного интеллекта	106
Панжиева Назолат Норматомовна	
Динамика морфологической системы современного русского языка в условиях цифровизации	111
Тураева Дилфуза Даминовна	
Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va ularning ta'lim samaradorligiga ta'siri	116
Abdug'aniyeva Saodat Shuhrat qizi	
Blended Learning Pedagogy in University EFL Writing Courses: Effects on Linguistic Accuracy and Learner Autonomy	120
Inomidinova Dildorxon Ikramovna	
O'smirlik davrida psixologik rivojlanishning muhim jihatlari va uning determinantlari.....	125
M. S. Usmonova	
The Relationship Between Grammar Knowledge and Writing Proficiency in EFL Learners	130
Tahirova Shaxribonu	
Особенности интерпретации юридических терминов в медиатекстах.....	139
Хамидова Нигора Тулкуновна	
Sportchilarning ijtimoiy moslashuvda murabbiy shaxsining roli	142
Akbarova Maloxatoyimposhsha Saidto'ra qizi	
Raqamli asrda yoshlarning media savodxonligi: ingliz tili og'zaki nutq ko'nikmalarini rivojlantirishda vlog yuritishning o'rni.....	146
Akramova Yulduz Farxadovna, To'rayeva Maftuna Ravshanovna	
Naqshbandiya ta'limotida psixospiroital paradigmalarning mohiyati	151
Ashurova Gulru	
Raqamli ta'lim muhitida talabalarining hamkorlikdagi o'quv faoliyatini monitoring qilish mexanizmlari.....	154
Bekmuratov Qadirbergen Quwanishbaevich	
Oliy ta'lim muassasasi talabalarining kasbiy-ijodiy qobiliyatlarini takomillashtirish.....	158
Hotamov Lochinbek Uktam o'g'li	
Improving Speaking Skills Through Authentic Videos Abstract	162
Imamaliyeva Gulnoza Ulug'bekovna	
Bo'lajak o'qituvchilarning kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish metodikasi (pedagogik ritorika fani misolida).....	168
Ismoilov Muhammadkarim Miraxmat o'g'li	
Boshlang'ich ta'limda kommunikativ universal o'quv faoliyatlarini rivojlantirishning texnologik asoslari (2-sinf rus tili darslari misolida)	170
Jabborova Muslima Toxirovna	
Pedagogik amaliyot jarayonida talabalarining kasbiy kompetensiyasini shakllantirishning innovatsion mexanizmlari	175
Karimova Barno Ergashevna	
Raqamli ta'lim muhitida milliy o'quv dasturini amaliyotga joriy etishning asosiy tamoyillari	178
Mamanazar Djumayev	
Raqamli transformatsiya sharoitida ta'lim jarayoniga sun'iy intellekt texnologiyalarini joriy etishning pedagogik-didaktik asoslari	187
Maxmudova Gulchiroy G'anisherovna	
Regbi mashg'ulotlari jarayonida talabalarining tezkor-kuch sifatlarini rivojlantirishning differensial metodikasi	191
Nematov Bahodirbek Baxtiyor o'g'li	
Oila muhitida siblinglararo munosabatlarda psixologik manipulyatsiyaning namoyon bo'lish xususiyatlari... ..	195
Nishanova Zulfizar Yashin qizi	

Bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarini tayyorlashning hozirgi holati hamda innovatsion ta'lim texnologiyalari va tpack yondashuvi asosida pedagogik shart-sharoitlarni takomillashtirish	199
Nozimabonu Tojiboyeva	
Agressiv xulqning ijtimoiy-psixologik determinantlari.....	204
O'ktamova Shohida Odilbek qizi	
Sun'iy intellekt vositalaridan foydalanishning pedagogik afzalliklari va xavflari.....	209
Oqil Ochilov Lutfullo o'g'li	
Kichik tadbirkorlik subyektlarining hudud eksport salohiyatini oshirishga ta'sirining ekonometrik-statistik tadqiqi	214
Boymatova Dildora Olim qizi, Toshaliyeva Saodat Toxirovna	
Eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarga tovush yo'nalishini aniqlashtirish metodikasi.....	218
Haydarov Islomjon Hatamjon o'g'li	
Bolalar folklori asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarining badiiy-ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishning ijtimoiy-pedagogik zaruriyati	222
Jo'raboyeva Mushtariy Jamoldin qizi	
O'zbekistonda maktab ta'limida o'quvchilarning kasbiy salohiyatini aniqlashda sun'iy intellektdan foydalanish	228
Karimova Sarvinoz Hojiqurbonovna	
Aqli zaif bolalarning so'zlashuv nutqiga qo'yiladigan talablar	233
N. S. Mirbabayeva	
Oliy ta'lim muassasasida ta'lim va tarbiya berish metodlari	237
Kamalov Rustam Azizovich	
Bo'lajak logopedlarni tayyorlashda pedagogik mahoratini rivojlantirish xususiyatlari.....	241
Shamsiyeva Sevara Yusupovna	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik tarbiyani rivojlantirishda loyihaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalanish	244
Tangirqulov Elmurod Aliyarovich	
Ta'lim jarayonida sun'iy intellekt va raqamli texnologiyalardan foydalanish	248
Toshtemirova Sarvinoz Obidovna	
Shaxsning ijtimoiy-psixologik yo'naltirilganligi guruhviy jipslikni belgilovchi individual omil sifatida	251
Turayev Nurmuhammad Alibek Fozil o'g'li	
Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar og'zaki va yozma nutqini rivojlantirish (aqliy rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar misolida).....	254
G'ofurova Umida O'tkirbek qizi	
The Role of Artificial Intelligence in Creating Interactive Methods in English	258
Urozboyeva Mavluda Shukurlo qizi	
Bo'lajak muhandislarda ekologik madaniyatni rivojlantirishning ilmiy-pedagogik asoslari	262
Xalikova Xurshida Abdullayevna	
Suv ekotizimlarida turlar sonining kamayishini eDNA metabarkoding orqali aniqlash va uning oziq-ovqat xavfsizligidagi ahamiyati.....	267
Xalilova Nigora Ixtiyorovna, Izzatilloeva Umida Kamolovna	
Asalarilar sonining kamayishi va global ekologik xavf	272
Xalilova Nigora Ixtiyorovna, Sayfulloyeva Dilnura Samandarovna	
Enhancing A2 Learners' English Speaking Skills Through Short Stories With Structured Question-and-Answer Activities	276
Xudoyberdiyeva G. Sh.	
Кризис интеллигента и поиск смысла жизни в русской и мировой прозе XX Века: сравнительный анализ романов "Обломов" (И. Гончаров) и "Великий гатсби" (Ф. С. Фицджеральд) ..	280
Аманова А. А., Саттарова М.	
Понятие профессиональной ориентации и ее педагогическая сущность	285
Каримова Наргиза Абдугафуровна	
Talabalarning sun'iy intellektli ta'limiy vositalarni loyihalash kompetentligini shakllantirishning pedagogik shartlari	289
Toxirov Feruz Jamoliddinovich	

Maktab ta'lim tizimida STEAM yondashuvini joriy etishda loyiha boshqaruvining roli va samaradorligi 293 Avalboyeva Mavluda Abdumalikovna	293
Raqamli texnologiyalar vositasida bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlashning innovatsion mexanizmlari 300 Xodjayeva Matlyuba Rustamovna	300
Biologiya darslarida interaktiv metodlar orqali o'quvchilarning tanqidiy va kreativ fikrlashini rivojlantirish 304 Hayitov Abdurasul Eshdavlatovich, Anvarjonova Odinaxon Xayrullo qizi, Rahimova Fazilat Akrom qizi	304

AQLI ZAIF BOLALARNING SO'ZLASHUV NUTQIGA QO'YILADIGAN TALABLAR

N. S. Mirbabayeva

Qo'qon DU PhD, o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada aqli zaif bolalar o'zlarining sog'lom tengdoshlariga qaraganda bir muncha kech tilga kirishlari, birinchi so'zni aytish muddati uch, ba'zan esa besh yoshigacha kechikishi, birinchi sinfga kelgan aqli zaif bolalarning 66 foizida talaffuz nuqsonlari uchrashi yoritilgan. Aksariyat bolalarda fonematik eshitish qobiliyati buzilgan, nutq a'zolari va ularning harakatidagi nuqsonlar ko'plab uchraydi.

Kalit so'zlar: aqli zaif bola, fonematik eshitish, impressiv nutq, ekspressiv nutq, lug'at boyligi, nutq buzilishlari, so'zlashuv nutqi, nutqning ifodali tomonlari.

Abstract: This article highlights that children with intellectual disabilities begin speaking significantly later than their typically developing peers, with the first spoken word often appearing at the age of three and, in some cases, as late as five years. It is noted that 66 percent of children with intellectual disabilities entering the first grade demonstrate speech pronunciation disorders. The majority of these children have impaired phonemic hearing abilities, while defects in speech organs and their motor functioning are also frequently observed.

Key words: child with intellectual disability, phonemic hearing, impressive speech, expressive speech, vocabulary development, speech disorders, conversational speech, expressive aspects of speech.

Аннотация: В данной статье освещается, что дети с интеллектуальными нарушениями начинают говорить значительно позже своих нормально развивающихся сверстников: появление первого слова задерживается до трёх, а иногда и до пяти лет. Отмечается, что у 66 процентов детей с интеллектуальными нарушениями, поступающих в первый класс, наблюдаются дефекты произношения. У большинства детей нарушено фонематическое восприятие, а также часто встречаются дефекты речевого аппарата и нарушения его моторики.

Ключевые слова: ребёнок с интеллектуальными нарушениями, фонематический слух, импрессивная речь, экспрессивная речь, словарный запас, нарушения речи, разговорная речь, выразительные стороны речи.

KIRISH

Aqli zaif bolalar nutq rivojlanishining sekin sur'ati bilan ajralib turadi, nutqning ta'sirchan va ifodali tomonlari qo'pol ravishda buziladi. Tovush talaffuzining buzilishi tabiatan polimorfikdir. Lug'at boyligi nihoyatda kam, nutqi agrammatik, nutq faolligi past bo'ladi. Aqli zaif bolalarda nutq buzilishlari, umuman olganda, qat'iyatlilik bilan ajralib turadi va katta qiyinchilik bilan bartaraf etiladi.

Lug'at boyligini egallashda jiddiy qiyinchiliklar kuzatiladi. Impressiv nutq ekspressiv nutq taraqqiyotidan ancha orqada qoladi. Mavhum xususiyatdagi umumlashtiruvchi tushunchalarni ifodalovchi ko'pgina so'zlarni tushunmaydilar, ko'chma ma'noda qo'llanilgan tushunchalarni anglashda qiynaladilar, ularni aynan idrok etadilar.

Aqli zaif bola hayotining birinchi oylaridan boshlab nutqni rivojlantirishda orqada qoladi, keyin kechikib rivojlanadi. Maktabgacha yoshning boshiga kelib, bolada nutqni rivojlantirish uchun zarur shart-sharoitlar shakllanmagan bo'ladi. Ko'pincha aqli zaif bolalar to'rt-besh yoshida gapira boshlaydilar. Oddiy rivojlanayotgan 3-4 yoshli bolaning katta so'z boyligi bor, uning faol nutqi deyarli to'g'ri grammatik shaklga ega va fonetik talaffuz xatolari kichik istisnalar shaklida qoladi.

Aqli zaif bolalar o'xshash tovushlarni, ayniqsa undosh tovushlarni yaxshi ajrata olmaydilar. Fonematik eshitishning yomon rivojlanishi ma'lum tovushlarni boshqalari bilan almashtirishga olib keladi. Bundan tashqari, so'zni tovush bo'yicha tahlil qilishni qiyinlashtiradi. Fonematik tahlilning zaifligi tufayli aqli zaif bola so'zlarning oxirini eshitib ajrata olmaydi, bu esa grammatik shakllarning o'zlashtirilishiga to'sqinlik qiladi.

Fonematik eshitishning bunday holatining sababi ham eshitish analizatorida shartli differensial bog'lanishlarning kechikib shakllanishidir. Tovushlarni quloq orqali to'g'ri ajratish ko'pincha to'g'ri talaffuzga yordam beradi va o'z talaffuzining to'g'riligi tovushlarni quloq orqali yaxshiroq ajratishga yordam beradi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Aqli zaif bolalar nutqini rivojlantirish muammolari A.K. Aksenova, L.S. Vigotskiy, G.M. Dulnev, L.I. Dmitriyeva, O.M. Kovalenko, R.I. Lalayeva, V.I. Lipakova, A.R. Maller, N.V. Petrovova, S.G. ... kabi tadqiqotchilar tomonidan o'rganilgan.

M.S.Pevzner, V.G.Petrova aqliy zaif bolalarda izchil nutqni shakllantirish sekinroq sur'atda amalga oshiriladi va sifat xususiyatlari bilan ajralib turadi, deb hisoblaydi. Nutqning rivojlanmaganligi bolaning keyingi aqliy rivojlanishini cheklaydi va umumlashtirishning qiyinligi, so'zlarning ma'nolarini to'g'ri o'zlashtirishga va umuman nutqning shakllanishiga to'sqinlik qiladi.

Shuning uchun aqli zaif bolalar bilan tuzatish ishlarini ikki yo'nalishda olib borish kerak - bir tomondan, nutqni rivojlantirish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish, ikkinchidan, nutqning asosiy funksiyalarini: kommunikativ, kognitiv va rivojlanish faoliyati funksiyasini tartibga solish.

Aqli zaif bolalarda nutqni rivojlantirish maktabgacha yoshdagi bolalar bilan tuzatish-pedagogik ishning eng muhim vazifalaridan biridir. Ishning asosiy (yakuniy) maqsadi - bolalarning ona tilini o'zlashtirishi asosida to'g'ri og'zaki nutqni shakllantirish va nutqning maktabga tayyorgarligini shakllantirish.

Nutq o'ziga xos funksiyalarni bajarishi uchun bola til tizimining barcha tarkibiy qismlarini, nutqning barcha tomonlarini: leksik, grammatik, fonetik-fonematik tomonlarini to'liq o'zlashtirishi kerak. Bola izchil nutqni (dialogik va monologik) o'zlashtirishi, savodxonlikni egallashga tayyor bo'lishi kerak. Shuning uchun nutqni rivojlantirish bo'yicha ishning aniqroq vazifalari quyidagilardan iborat:

- izchil nutqni rivojlantirish;
- so'z boyligini rivojlantirish;
- nutqning grammatik tuzilishini shakllantirish;
- nutqning fonetik va fonematik tomonlarini rivojlantirish;
- savodxonlikni o'zlashtirishga tayyorlash (tovushli tahlil bo'yicha elementar ko'nikmalarni shakllantirish);
- bolalar badiiy adabiyoti bilan tanishish.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maxsus maktabgacha ta'lim muassasalarida nutqni rivojlantirish bo'yicha ishlar nutqning shakllanishi normada bo'lgani kabi bir xil qonunlarga muvofiq davom etishini hisobga olgan holda quriladi. Shuning uchun nutqni rivojlantirish bo'yicha ishlar ikkita asosiy shaklda amalga oshiriladi:

1. Maxsus sinflarda.
2. Kundalik hayotda va faoliyatda.

Nutqni rivojlantirish darslari o'qituvchi-defektolog tomonidan olib boriladi. Aqli zaif maktabgacha yoshdagi bolalarning so'z boyligini rivojlantirish vazifalari ularning nutqini rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqadi (so'z boyligining kamligi, so'zlarning mavzuga mos kelmasligi, faollikning zaifligi, bolalar nutqida umumlashtirilgan so'zlarning yo'qligi)¹.

Bola o'z ona tilini boshqalarning nutqiga taqlid qilish orqali o'rganishi kerak, bu, o'z navbatida, kattalar nutqiga alohida talablarni qo'yadi:

- kattalar nutqi mutlaqo savodli va adabiy, fonetik jihatdan toza bo'lishi kerak;
- kattalar nutqining ohangi va uslubi do'stona va xotirjam bo'lishi kerak;
- nutq hissiy jihatdan boy bo'lishi kerak;
- kattalar nutqining mazmuni bolalarning yoshi, rivojlanishi va qiziqishlariga mos kelishi, ularning tajribasiga tayanishi kerak;
- nutq aniq va tushunarli bo'lishi, noaniq talqin qilishga yo'l qo'ymasligi kerak.

¹ V.S. Rahmonova. Maxsus pedagogika.

Nutqni rivojlantirish bo'yicha mashg'ulotlar didaktik tamoyillarga muvofiq olib boriladi, nutq materiali ma'lum bir ketma-ketlikda taqdim etiladi, asta-sekin murakkablashadi va kengayadi, bunda bolalarning yoshi va xususiyatlari majburiy ravishda hisobga olinadi.

Nutqni rivojlantirish bo'yicha mashg'ulotlar o'tkazishga qo'yiladigan talablar:

- darsga oldindan puxta tayyorgarlik ko'rish, uni rejalashtirish;
- darsning barcha bosqichlarida har bir bolaning nutqi va aqliy faolligini ta'minlash;
- sinfda frontal xarakter va individual yondashuvning kombinatsiyasi;
- darsning tarbiyaviy xususiyati;
- bilim, ko'nikma va malakalarni boshqa sinflarda mustahkamlash zarurati;
- darsni to'g'ri tashkil etish;
- darsning maqsadga muvofiq tuzilishi, o'qitish uslub va usullarini to'g'ri taqsimlash;
- o'tgan materialni boshqa sinflarda va boshqa mashg'ulotlarda mustahkamlash.

Maktabgacha yoshdagi aqliy zaif bolalar bilan mashg'ulotlarni tashkil etishning umumiy tamoyillari haqida ham eslash kerak:

- faoliyatni tez-tez o'zgartirish;
- stol ustidagi mashg'ulotlar va sinfdagi ko'chma mashg'ulotlarning tegishli kombinatsiyasi;
- darsning o'yin shakli;
- materialning takrorlanuvchanligi;
- o'rganilgan harakat usulini o'tkazishni ta'minlash.

Aqli zaif bolalarda nutq faolligini rivojlantirish, aqliy rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlarini va ularning potensial imkoniyatlarini hisobga olgan holda o'tkaziladigan mashg'ulotlar, shaxsning barcha qirralarini shakllantirishga katta ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

So'zlashuv nutqiga va gapirib berishga o'rgatish asosan bolalarni savol-javob, qisqa ma'lumotlar berish, kengaytirib gapirib berish, ya'ni so'zlashuv (dialog) va monolog tili kabi og'zaki nutqning har xil kerakli shakllaridan foydalanishga o'rgatishdir. Hozirgi paytda so'zlashuv tilini tarkib toptirish vazifasi kichik guruhdan boshlab qo'yilmoqda.

O'rta guruhda bolalarni butun guruh uchun berilgan savollarga bittadan javob berishga, jamoa bo'lib so'zlashishga, suhbatda qatnashishga, o'rtoqlarining javobini qunt bilan tinglash va o'zi ham savol berishga o'rgatiladi. Katta guruhlarda so'zlashuv (dialog) tilini tarkib toptirish vazifalari yanada murakkablashadi. Bolalar savollarga qisqa va kengroq javob berishga, shoshilmay atrofda qilargalarga tushunarli qilib, kerakli balaad ovoz bilan o'z fikrini bayon etishga o'rgatiladi.

Aqli zaif bolalar uchun aqliy yetishmovchilik xarakterlidir, atrof-muhitdagi narsalar va voqealar o'rtasidagi aloqa va bog'liqlikni belgilay olmaslik, analiz va sintez qilish qobiliyatining yo'qligida ifodalanadi. Aqli zaif bolalarni so'zlashuv nutqiga o'rgatishda bir tomondan, ularning nutqi rivojlanish xususiyatlari va qiyinchiliklarini hisobga olishga, ikkinchi tomondan, bolalarning mavjud imkoniyatlarini nazarda tutish muhimdir.

Maxsus bolalar bog'chasi tarbiyalanuvchilari tarkibi turlichadir, shu sababli har bir bolaning mavjud imkoniyatlari va qiyinchiliklari ham o'ziga xosdir. Pedagog aqli zaif bola nutqiga ta'sir ko'rsatishning xilma-xil yo'llaridan foydalanadi. Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar so'zlashishni o'yin vaqtlarida, kun tartibidagi vazifalarni hal qilish jarayonida, o'yinchoqlarni, tabiat burchagidagi jonivorlarni ko'rish vaqtida o'rganadilar.

Pedagog bola tezda tushunib yetadigan va tez ma'qullaydigan so'zlashish mavzusini oldindan tayyorlab qo'yishi kerak ("Bu o'yinchoqni senga kim olib berdi?", "Sening qanday o'yinchoqlaring bor?" va hokazo). Katta guruh bolalariga o'z oilasi, uydagi o'yinlari, sevgan kitoblari va hokazolarni esga olishni taklif etish mumkin. Kun mobaynida pedagog har bir bola bilan yakka-yakka so'zlashishga ahamiyat berishi zarur, buning uchun bolalarning bog'chaga kelish, yuvinish, kiyinish, sayr qilish vaqtlaridan foydalanish mumkin.

Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan ta'lim-tarbiyaviy ish olib borishda suhbat muhim ahamiyatga ega. Suhbat - bu defektologning savol-javob uslubidirki, bunda u bolalarning bilimlarni o'zlashtirganliklarini aniqlaydi va amaliy tajribalariga tayangan holda maxsus tanlangan savollar va ularga beriladigan javoblar yo'li bilan bolalarni qo'yilgan ta'lim-tarbiyaviy va tuzatish masalalarini hal qilishga olib keladi. Maktabgacha yoshdagi bolalarni tevarak-atrof bilan tanishtirish narsa va hodisalarni bevosita kuzatish, ko'rish, eshitish, sezish, hid bilish imkoniyatini berish orqali amalga oshiriladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarni tevarak-atrof bilan tanishtirishda kuzatishlar, ekskursiyalar o'tkazish, surat va diafilmlarni ko'rsatishni, pedagogning suhbatini, so'zlab berishi va didaktik o'yin bilan qo'shib olib borish kerak. Masalan, katta guruh bolalarini kasbiy mehnat bilan tanishtirish uchun kasbchilik sexlariga ekskursiya uyushtirish, kasblar bilan uchrashuv tashkil qilish, so'ngra bolalar bilan bu haqda suhbat o'tkazish kerak. Aqli zaif bolalar bilan olib boriladigan suhbatlar ko'proq uning bevosita kuzatishlari bilan bog'langan bo'lishi lozim. Suhbat davomida defektolog bolalarga ular ko'rgan, ekskursiyada tanishgan narsa va hodisalar haqida yangi bilim beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Н Мирбабаева: Мирбабаева, Надыра Салиевна. "Модель формирования профессиональной мотивации дефектологов."// Academic research in educational sciences 1 (2024): 162-167.
2. Н Мирбабаева: Mirbabaeva, N. "Pedagogical Basis For Increasing The Effectiveness Of The Formation Of Pedagogical Responsibility Among Future Defectologists." //American Journal Of Social Sciences And Humanity Research Учредители: The USA Journals 4.9 (2024): 102-105.
3. Н Мирбабаева: Mirboboyeva, Nodiraxon Soliyevna, Saboxon Minavvarovna Umarova, And Dilbarxon Turg'unovna Yoldasheva. "Pedagogical Foundations And Technologies For Enhancing The Effectiveness Of Developing Pedagogical Responsibility In Future Special Education Professionals."// Nanotechnology (2024): 103-108.
4. Н Мирбабаева: Soliyevna, Mirboboyeva Nodiraxon. "Thoughts about The Stages Of Development Of Oligophrenopedagogy And Mental Retardation." Confrencea 7.7 (2022): 102-105.
5. Н Мирбабаева: Mirboboyeva, Nodira, and Rayyona Abdullayeva. "Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarning mehnat tarbiyasidagi o'ziga xos jixatlar."// Theoretical aspects in the formation of pedagogical sciences 2 (2023): 118-122.
6. Н Мирбабаева: Мирбабаева, Нодира. "Совершенствование условий формирования профессиональной мотивации будущих дефектологов в процессе педагогического образования."// Educational Research in Universal Sciences 2 (2023): 95-98.
7. Н Мирбабаева: Mirbabayeva, Nodira, and Rayyona Abdullayeva. "Ruhiiy rivojlanishi sustlashgan bolalarni tarbiyalashda oila va maktab hamkorligi." //Наука и технология в современном мире 2 (2023): 54-56.
8. Н Мирбабаева: Mirbabayeva, Nodiraxon, and Sarvinoz Siddiqova Sarvinoz. "Aqli zaif bolaning psixologik-pedagogik tasnifi."// Current approaches and new research in modern sciences 2 (2023): 32-36.
9. Н Мирбабаева: Mirbabayeva, Nodiraxon. "Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarni mehnat tarbiyasi."//Иновационные исследования в современном мире: теория и практика 2 (2023): 43-46.
10. Н Мирбабаева: Soliyevna, Mirboboyeva Nodiraxon. "Formation Of Professional Motivation In Future Defectologists."// Confrencea 3.03 (2023): 138-142.
11. Н Мирбабаева: Soliyevna, Mirbabayeva Nodiraxon. "Formation Of Professional Direction Of Future Defectologists." Galaxy International Interdisciplinary Research Journal 11.3 (2023): 546-550.
12. DILAFRUZ, M. "Eshitishda nuqsonlari bo'lgan maktabgacha yoshdagi bolalarning nutqini maktabga tayyorlash - pedagogik va psixologik muammo sifatida." //Xalqaro jurnal 4.11 (2024): 87-89.
13. Farhodjanovna, Muhammadjonova Dilafruz. "Eshitish qobiliyati zaif bolalarning og'zaki nutqini rivojlantirish bo'yicha korreksion pedagogik ishlar." Xalqaro pedagogika jurnali 5 (2025): 7-10.
14. Muhammadjonova, Dilafruz. "Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarning sezgi va idrok xususiyatlarning o'ziga xosligi." Science promotion (2023).
15. Muhammadjonova, Dilafruz. "Issues Of Effective Organization Of Teaching Weak Hearing Children To Write."// Science promotion (2023).

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №6(4)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzirimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.